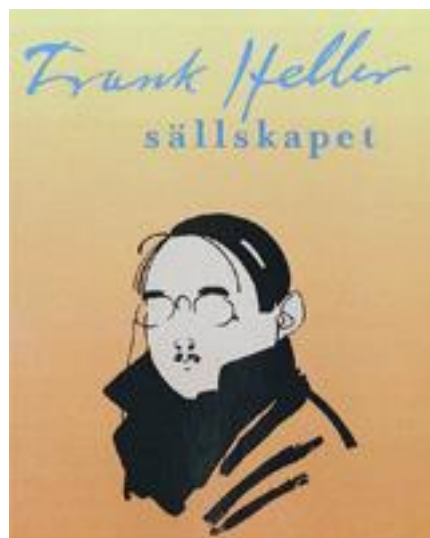

I Sick....
...Sack
genom
Hellervärlden

Nr 4, årgång 13. Oktober 2024

Kära Hellervänner!

Här händer spännande saker! Göran Wessberg tog initiativet till *I Sicksack genom Hellervärlden* redan 2012, och har varit tidskriftens redaktör sedan **dess** — sammanlagt 66 nummer! Han har nu avgått från denna av honom så ärorikt förvaltade post. Frank Heller-sällskapet ber att få tacka varmt för dessa omfångsrika insatser under 12 års tid! Tidskriften har under Görans ledning givit glädje, kunskap och kontinuitet.

Till interimistisk redaktör har styrelsen utsett vice ordförande Dag Hedman. Han vill bli avlöst snarast. Hugad redaktör sökes alltså för tillträde enligt överenskommelse! Det bör vara någon utanför styrelsen, så vi är tacksamma för intresseanmälan från vår digra medlemsskara. Skriv en rad till dag.hedman@lit.gu.se om Du är intresserad!

Medlemmarna uppmanas även att bidra till *I Sicksacks* fortlevnad genom att insända material för publicering! Det kan vara stort som smått. Handlar det om Frank Heller, är det av intresse!

Hans Aili, som träget och engagerat representerat släkten Serner i FHS' styrelse, har avgått och ersatts av sin broder Mats Aili, som hälsas varmt välkommen!

Jag har några frågor till läsarna beträffande vårt medlemsblad. Hur läser ni *I Sicksack genom Hellervärlden*? Direkt på skärmen när e-posten kommer? Laddar ni ner för senare läsning? Skriver ni ut i pappersform?

Vad föredrar ni att läsa om?

Tycker ni att omfånget på bladet är lagom? Borde det vara mindre? Omfångsrikare? Vore det exempelvis bättre med färre sidor, men fler nummer? Eller tvärtom?

Saknar ni något? Finns det något ni gärna såge mindre av?

Tacksam för återkoppling via e-posten (dag.hedman@lit.gu.se)! Alla svar underlättar redigeringsarbetet.

Höstaktiviteter

Det blir **julbord** både i Skåne och Stockholm. **Se kalendariet sist i detta nummer!**

Danmarksresan: Vår ordförande Wilhelm Engström har förgäves bearbetat ambassaden i Köpenhamn för att vi skall bli mottagna där. Just residenset där Gunnar Serner fick ut sitt första pass är en så central del av reseprogrammet att det vore synd att helt låta den utgå. Vi får därför skjuta på resan till våren 2025. Mer om händelseutvecklingen i nästa nummer av *ISS*.

Den planerade **jubileumsfesten** med anledning av Frank Hellersällskapets 20-åriga existens kommer att äga rum under jubileumsåret, närmare bestämt under våren 2025.

Höstresan: Ytterligare en utflykt planeras för 2025: en septemberresa i Frank Hellers fotspår till Korsika. Mycket kommer att handla om romanen *Herr Collin kontra Napoleon* (1924) som utspelas på Korsika. Den som till äventyrs saknar detta opus i sin bokhylla, kan beställa den antikvariskt från vår kassaförvaltare Claes Lindskog via claesg.lindskog@telia.com. Han har fyra exemplar, så det är först till kvarn som gäller.

Årsboken

Temat för 2025 års årsbok blir helt följdriktigt *Frank Heller och Korsika*. Redaktör: Wilhelm Engström.

På Hellerfronten mycket nytt.

Frank Hellers roman *Marco Polos millioner* har **utgivits** av Aleph Bokförlag i juni 2024.

Lundavandring kring Frank Heller och Falstaff, fakir genomfördes med en månghövdad och entusiastisk skara den 25 augusti av Frank Orton och Fredrik Tersmeden.

Reverentia Facit Versus, vänboken till Frank Heller på 50-årsdagen den 20 juli 1936, har **utgivits** i kommenterad version av Hans Aili och Dag Hedman. Utgåvan har i elektronisk form överlämnats till Lunds universitetsbibliotek och kommer även att publiceras på Frank Heller-sällskapets hemsida.

Vår ordförande Wilhelm Engström har hållit **föredrag** om Frank Heller på Sällskapet i Stockholm den 17 september. Han kommer även att frankhellermissionera på Kumla folkbibliotek den 3 december.

Vår sällskapssekreterare Kaeth Gardestedt har **publicerat** "Växelryttares äventyrsromaner betalade skuldkarusell i Lund" om Gunnar Serner i Skånska Akademiens nyutgivna antologi *Skånska paradoxer*.

Förre styrelsemedlemmen Hans Aili har **uppdagat** en samling hittills okända manuskript, som dokumenterar regissören Ulf Andrées (1939–2021) filmförberedelser under 1970-talet beträffande Frank Hellers produktion. I första hand avsåg Andrée att filma *Herr Collins affärer med hemlandet*. Dessa papper har kommit i ljuset genom regissörens son, Alexander Andrée.

Ivo Holmqvist har insänt följande bidrag av Artur Möller, saxat ur *Svenska Dagbladet* den 5 oktober 1919.

**Bland litterära köpenhamnssvenskar.
Artur Möller berättar om den lilla kolonin av
författande landsmän, acklimatiserade i Nordens Athén.**

Redaktören av denna stora och mäktiga tidning har anmodat mig att skriva ett kåseri om mina kolleger och kumpaner i Köpenhamn. Det är en obehaglig belägenhet vari jag på detta sätt blivit försatt. Jag slites mellan min fruktan att stöta den mäktiga med ett nej och min fruktan att stöta kollegerna med ett ja.

Ty hur svårt är det icke att i en sådan artikel, av vilken man fordrar att den ska ge en glimt bakom kulisserna, föra med sig en fläkt av intimitet, undgå stötestenar. Hur lätt kan det inte undslippa en, att d e n ryktbare mannen understundom älskar att färga sitt sodavatten med ett par droppar av en från Skottland importerad dryck vid namn White Label, eller att d e n gärna sitter på orkesterplats när det spelas revy!

Och hur föga av vad som vore att anföra för att förhäriligandet av deras egenskaper som värdar, familjefäder, sällskapsbröder, deras inre och yttre företräden kan väl pressas ihop inom den trånga ramen av ett par spalter! Det kan ju inte bli mer än några silhuetter, lite marginaltext till tecknarens gubbar.

Tecknaren ja! Nå, där har jag i alla fall en åskledare. Hans fysionomier bli naturligtvis i alla händelser värre än — ja, hm. Måtte förargelsen komma över hans huvud!

*

I vilken ordning ska vi låta celebriteterna springa över klingan? Kanske bäst att börja i familjerna och ta krogronden efteråt.

Med linje 1 ut till Frederiksbergs rundel. För säkerhetens skull kasta vi en blick in i den trevna lilla lokalen på hörnet, Royal – nej, "Aftonstjärnans" skald sitter där inte, följaktligen är han hemma.

Allégade 15 A är ett mäktigt litterärt hus — Thaliaparnassen har jag tillåtit mig att döpa det efter den idylliska teatern som ligger

vägg i vägg. I våningen under Hjalmar Söderberg bor Politikens kritiker, poeten dr Rimestad, i våningen ovanför Danmarks elegantaste novellist Otto Rung. Hjalmar står på vänskaplig fot med båda, och det händer en gång i månaden att han begagnar sig av Rimestads telefon.

Vi finna mycket riktigt Hjalmar i hans Arbejdsværelse — ett ljust vackert rum med fri utsikt över Fredriksbergsparkens böljande kronor — och lutad över sitt arbete, ett tredagarsproblem med 7 vita och 6 svarta pjäser. Rummet bredvid är matsalen, och det har till och med balkong.

— Det var min gamla dröm att en gång få en egen balkong att dricka grogg på om sommarkvällarna, säger Hjalmar med sitt

distinkta, lite preciösa uttal. — Och när jag äntligen fick en, fanns det ingen visky längre.

— Det dröjer innan min hustru kommer hem, hon är stadstjänsteman, så jag vet inte om jag kan bjuda på middag. Men sitt ner och drick ett glas portvin.

Vi dricka ett glas portvin, och medan Hjalle berättar anekdoter, kommer jag ovillkorligen att tänka på, vad en ung dam undrar om författaren till "Den allvarsamma leken". Att han skriver sådana pessimistiska böcker, säger hon ungefär, när man talar med honom, är han ju glad och livad! Det beror kanske på att han tycker att det är så tråkigt att skriva, svarar författarens vän.

Men kärleken till det exakta går igen även i Söderbergs konversation. Skulle hans skarpa minne, som tiotusen cigarrer inte förmått omtöckna, någon gång tveka om ett namn eller ett årtal, eller den han talar med komma med en uppgift som förefaller honom inkorrekt, vips är han borta vid bokhyllan och letar i sina uppslagsböcker.

Hjalles bibliotek är inte stort, men det är utsökt och just sådant som man väntar sig det hos författaren till "Doktor Glas" och översättaren av "Le Lys rouge". De franska auktorerna dominera; men den beskyllning, som en gång framslungats mot Söderberg, att bara umgås med de moderna, vederlägges av rader av läckra små sjuttonhundratalsromaner i nötta guldskinnsband. Över dem alla tronar naturligtvis Voltaire.

Vid tredje glaset portvin knittrar patentlåset, och den ungdomliga fru Söderberg gör sin entré, föga medtagen av stadstjänsten, av de klara spelande ögonen att döma. Hennes öppna, danska glättighet är helt smittosam, det är bestämt en farlig hustru för en pessimist... Trots ett års samlevnad talar hon sin köpenhamnska lika ogrumlad som Hjalle sin stockholmska. Det låter helt "aparte" när hon kallar diktaren för Hjalmar — förmodligen den enda som kallar honom så.

*

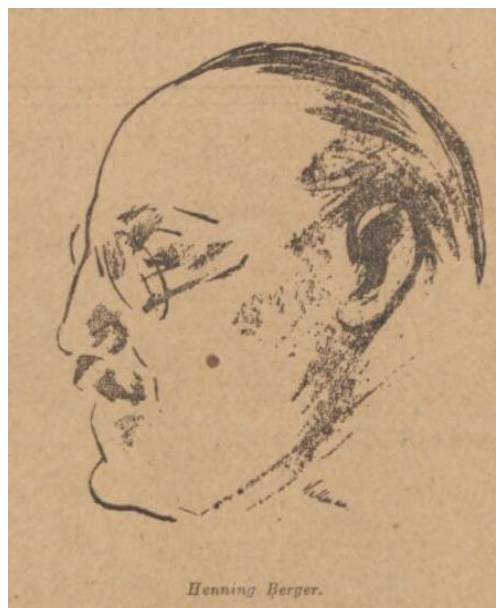
Har Söderberg en präktig utsikt att bjuda på från sin balkong, så skäms H e n n i n g B e r g e r inte heller för sin. Amagers vida, holländska slättlandskap med Dragörbanans leksaksbangård i gläntan mellan moderna hyresjättar och där bakom det glittrade Öresund... Det har en krigisk uppsyn just nu, utanför fortet teckna sig silhuetterna av franska, engelska och italienska örlogsmän. Langelinjepigerne måste verkligen vara överdängare inom sporten, då de orka simma ända dit.

Nå, kärleken har ju vingar, kanske har den också fenor...

Här har Henning Berger bott hela sommaren och han ångrar det inte. Han är en stadsmänniska med sådana artificiella behov som komfortabla möbler och små exklusiva lyxting starkt utvecklade. Han trivs i sin vackra våning, som jag lyckligtvis inte behöver beskriva, då den just är fotograferad för Svenska Hem. Och när han på eftermiddagen druckit kaffe på sin balkong, ha de österrikiska flygarna sörjt för hans förströelse. Särskilt för Sparmann är han eld och lågor:

— Du skulle ha sett honom gå upp. Inte i långa lovar som de andra, nej, så här du, som en raket. Och hans looping — i jämnhöjd med min balkong. När han var färdig så körde han förbanne mej maskinen rakt in i hangaren.

Och Henning Berger rullar med ögonen bakom pincenezglasen.

Om Berger trivs i sin våning, beror det utan tvivel till avsevärd del på de båda väsen som dela den med honom, den vackra, bleka, preraphaelitiska Marajam, som under växlande regimer hållit fast vid sin husbonde — "Brandklipparen" är det smeknamn hon fått av Frank Heller. Marajam vakar som ingen över diktarfriden, hon vet precis vilka som tas emot och när de tas emot, hon är en mur mellan författaren och världen, ingen duperar henne i telefon. Dessutom är hon förtänksamheten själv, en förslagen ekonomichef. I diskretion och mjukt, bullerfritt sätt att föra sig överträffas hon endast av den tredje i hushållet, Zeppo.

Berger har en gång gjort en fantastisk och graciös historiett om hur Zeppo hejdade en Atlantångare. Den är säkert utsprungen ur en önskan att ge den rasrena favoriten ett ursprung, värdigt mystiken i dess blå ögon, infattade i gula irisringar. Historiskt är däremot, att denna sibiriska katt en gång föll — eller hoppade — från ett fönster i femte våningen vid S:t Thomas Allé. Det var dock varken rymnings- eller självmordsförsök, ty den kom strax uppför trapporna igen — — —

Zeppo har en fin instinkt för vilka som dela hennes herres motvilja mot de skällande, disgraciösa, orenliga, slaviska hundarna — och inför sådana lägger hon bort något av sin reservation.

*

Att få Henning Berger med på en guldkrog eller musiklokal överhuvud är lika lätt som att lotsa en kamel genom ett nålsöga. Villkoret för att han skall finna behag i ett förfriskningsställe är att det är litet, småborgerligt, "hyggeligt", gärna något halvskumt.

Det är heller inte på Wivel eller Paladshotellet man skall vänta att möta de övriga Köpenhamnssvenskarna, åtminstone inte det lösa konstnärsfolket. Ulla Bjerné förekom visserligen rätt mycket på Bristol i sin jaquette, sin dubbelkrage och herrhatt: det var hon som gav anledning till det anslag, som man en tid läste i "den varme Ende" av restaurangen: Det är förbjudet såväl för damer som herrar att röka pipa i matsalen.

Men nu är Bristol borta, och Ulla Bjerne likaså — åtminstone har ingen sett henne i Köpenhamn på ett halvår.

Känner ni till Vandkunsten? Verkligen inte — det är annars ett av Köpenhamns äldsta och vackraste torg, berömt sedan Stöflett-Katrines dagar, beläget fyra minuters promenad från rådhusplatsen. Där ligga, snett emot varandra i var sitt hörn, de båda "Vinstuer" mellan vilka pennans och glasetts män från skandinaviska halvön dela sina gracer. D. v. s. norrmännen tyckas vid det här laget ha blivit bofasta på *K r o n b o r g*, medan det är väl så stor utsikt att träffa det svenska gänget på *N i k l a s s o n*.

*

En författare till ett dussin böcker, av vilka de flesta gått ut i jätteupplagor — för svenska förhållanden — och av vilken dock ingen har sett något porträtt. Här är ett: kort, fyllig figur, i rostbrun kavajkostym från Köpenhamns främste skraddare (Herlin), slips à 25 kr. från English House, en hy av smultron och mjölk, som står sällsamt till det blanksvarta håret och de sydländskt varma ögonen, en ren profil, ett par blodfulla sensuella

läppar skuggade av en svart stubbmustasch. Ser ni dessutom ett par vita, köttiga fingrar som emellanåt spretas ut och knäppa i luften, hör ni gnolas en schlager ur den sista "cabareten" på Scala eller Nörrebro eller en studentballad av egen tillverkning, då är det intet tvivel om att ni har framför er Filip Collijns [sic] och professor Pelotards manager, musernas och övriga damers älskling, Frank Heller, l'homme au bonnes fortunes.

Det är en kraftig dosis av det studentikosa kvar i doktorn och hade hans bana format sig mera hemtamt, hade han måhända nu suttit som läroverkslärare och spexförfattare i Falun. En viss anstrykning av medfödd skånsk flegma hindrar honom inte från att vara lika snabb och maliciös i repliken som trots någon av hans hjältar. När han är i Köpenhamn reserverar han för övrigt hela sin spiritualitet för sällskapslivet. Det har ännu aldrig funnits bläck och läskpapper på skrivbordet i dubletten på Österbro. Att det går

att arbeta annorstädes än på landet eller i någon småstadsidyll skall ingen kunna övertyga Frank Heller!

*

Och dock sitter vid hans sida "Politikens" svenske litteraturanmälare och krönikör, teaterkorrespondent till flera svenska blad dessutom, Q v i d a m Q v i d a m s s o n, en man som sedan sju år håller sig lika trofast i Köpenhamn som Kant i Königsberg. Att man inte födes med namnet Qvidamsson ens i skaldestaden Kristianstad, är riktigt nog, men redan under de år han var medarbetare i Handelstidningen blev hans namn bortglömt för hans signatur. Nu synes den i "Politiken" varje gång en svensk författare dör, fyller år eller eljest hittar på något märkligt. "Ring till Qvidam", det är det stående receptet och tack vare denna utväg undgår man gång på gång att blotta sitt gedigna främlingskap inom den svenska vitterhetens landamären.

*

Det finns en äventyrsförfattare till vid bordet, mindre känd än Frank Heller: *A d o l f B l o m q u i s t*. Han har inte skrivit så mycket, men han har rest desto mer. Hans stolthet är att ha haft sex yrken i tre olika världsdelar, och han håller just på att begabba Frank Heller, därför att denne inte en gång passerat linjen.

Annars utgör Blomquist, om man så få säga, en stat i staten. Mitt i centralbangårdens ofantliga hall finns en kiosk, på vilken läses inskriptionen: Svenska statens sovvagnscentral. Där gör Blomquist upp programmet för natten i de uppgående tågen till Stockholm och Kristiania. Det är hans sjätte yrke, låtom oss hoppas, att han inte låter äventyrsförfattarens böjelse för spännande intriger och oväntade kombinationer leda sig under denna verksamhet.

*

Den fjärde i laget är tecknare som det väl vore oförsiktigt att glömma bort, i synnerhet som *A d o l f H a l l m a n* inte bara karikerar, utan också har börjat illojal konkurrens med långa

textspalter: hittills dock, såvitt jag vet, bara i Krisitaniatidningar, särskilt Tidens Tegn. Norge är Hallmans andra fädernesland. Där har han rönt erkännande och beundran för sina utställningar, där är han ett namn, där får han honorar som kasta löjets skimmer över det Köbenhavn och Politiken har panna att erbjuda. Därifrån har han även medfört den slanka och käck fru, som nu låter sina bruna ögon spela över laget, lyfter sin viskygrogg och är bror med alla.

Långe Hallman är några och tjugu, han har ännu inte någon nämnvärd del av framtiden bakom sig. Sin barndoms masthuggsdialekt har han glömt. Men vad han inte glömmer, är att det, trots allt, är angenämare att bo i ett land, där man inte behöver gå till doktorn för att få pjoletter och kan vara samman med sina vänner utan att behöva rulla ner gardinerna.

Och på den punkten vill jag ge honom rätt.

*

Måtte nu ingen komma på den befängda tanken att dessa rader göra anspråk på att lämna något slags överblick över de kulturella svenskarna på andra sidan Sundet. Hur skulle man då kunna förbigå en intellektuell allround-man som den utomordentlige kåsören i villan vid Frydendalsvej, dr J o h n a f K l e r c k e r, icke utan fog sir John kallad. Eller bibliotekarien doktor V a l f r i d P a l m g r e n, vårt språks främsta representant vid universitetet. Eller professor E l i s S t r ö m g r e n, gift med doktor Hedvig Lidforss, en syster till B. L. — Strömgren, vars observatorium under kriget varit medelpunkten för det vetenskapliga utbytet mellan ententens och centralmakterna astronomer. Eller —

Nej, det skulle krävas flera spalter till. Låt oss inte glömma att Köpenhamn i fråga om invånarantal är Sveriges fjärde eller femte stad!

Kommentar
av
Ivo Holmqvist

I sin avhandling *Eleganta eskapader* (1985) skrev Dag Hedman utförligt om Artur Möller, och han tog med många av dennes brev till Gunnar Serner i *Frank Heller som brevskrivare* (2021). Jag nämnde några i kretsen av svenska litteratörer i den danska huvudstaden i årsskriften *Frank Heller i Köpenhamn* (2008), och de dyker dessutom upp i den senaste, *Frank Heller och Danmark* (2024). Om Henning Bergers *En katt*, Adolf Hallmans *Köpenhamn*, Artur Möllers *Studentsynder* och Frank Hellers *Herr Leroux i luften* kan läsas på nätet på min blogg *Libri resurrecti, femtio författare lästa på nytt*, som nu ges ut som bok på förlaget Skrivo. Bakom signaturen Qvidam Qvidamsson fanns den skånske journalisten Nils Peter Svensson (1880–1929) som var mycket flitig i tidningarna. Men av honom finns nästan inget listat på Libris nationalbibliografi, och ännu mindre av Adolf Blomquist (1860–1919). Dock har Dag Hedman tagit med en del av Gunnar Serners brev till denne i *Frank Heller som brevskrivare*. Brandklipparen var Karl XII:s häst. Om pjolter kan man läsa följande på norska Wikipedia: "Pjolter (ukjent opphav) er en alkoholholdig drikk som oftest består av billig druebrennevin (brandy) eller særlig whisky, blandet med soda eller selters. Mengdeforholdet brennevin og selters er individuelt." Vid det behagliga torget Vandkunsten nära Strøget finns Skindbuksen, en restaurang värd ett besök. Støvlet Cathrine (c:a 1745–1805) var kung Christian VII:s älskarinna – en restaurang i Sorø heter så. Om den remarkabla Valfrid Palmgren Munch-Petersen finns bland annat den läsvärda boken *Böcker bibliotek bildning*, av Lena Lundgren, Mats Myrstener och Kerstin E. Wallin (2015).

Dessvärre trycktes i förra numret av *I sicksack genom Hellervärlden* en inaktuell version av Dag Hedmans artikel. Här kommer en rättad version för familjearkivet.

**Gunnar Serner och Frans G. Bengtsson.
Föredrag vid Frans G. Bengtsson-symposiet
i Van der Nootska palatset i Stockholm den 22 maj 2024,
anordnat av Axel och Margaret Ax:son Johnsons Stiftelse
för Allmännyttiga Ändamål
av
Dag Hedman**

Såväl Gunnar Serner som Frans G. Bengtsson (1894—1954) uppnådde redan under sin livstid status som kulturförfattare. Centrala inslag i mytbildningen är i Sernalers fall statusen som Sveriges yngste filosofie doktor, banksvindlerierna och landsflykten 1912, och hans kosmopolitiska livsföring, och i Bengtssons fall schackspelet, föreläsandet på Håkanssonskas kafé i Lund, och hans stationära livsföring. De hade åtskilligt gemensamt: båda hade studerat vid universitetet i Lund, båda kunde betecknas som konservativa, välklädda, spirituella, kammarlärda minnesvirtuoser, med osviklig språkkänsla och en förmåga att skriva verk som hade stark attraktionskraft på bok- och pressmarknaden.

Den första kontakten mellan Serner och Bengtsson finner man i inledningen till ett brev från den förstnämnde till Sigfrid Lindström (1892—1950), daterat i december 1924: ”Jag erhåller nu varje dag de mest besynnerliga skrivelser; i går ett kort från Rom, undertecknat av Frank Heller, — som jag inte känner personligen, — vari han med utgångspunkt från en av mig i

Bonniers Veckotidnings julnummer offentliggjord översättning av *The Lady of Shalott* [en ballad från 1833 av lord Alfred Tennyson] vänligt skäller ut mig för att jag inte i stället ägnar mig åt Swinburne-traductörens kall”. Redan här börjar dramatiserings- och mytifieringsprocessen: att Serner skulle ha 'skällt ut' den för honom ej presenterade Bengtsson är direkt uteslutet, med tanke på hans omvittnat sirliga och hövliga umgängesformer. Det är säkert sant, att Serner ville sporra honom att ägna sig åt Swinburne, men han har rimligtvis formulerat detta i annan ton än den av Bengtsson antydda. Serners förslag är föga förvånande med tanke på, att han 1910 hade disputerat på avhandlingen *On the Language of Swinburne's Lyrics and Epics*. Rimligtvis tyckte han sig i Bengtsson ha funnit en person habil nog att fylla hans egen roll som svensk tolkare av Swinburnes verk. Genom att dramatisera innehållet i Serners brev mytifierade Bengtsson snarast sig själv: han hade blivit utskälld av Sveriges mest framgångsrike underhållningsförfattare.

Frans G. Bengtsson, tidigt 1920-tal

Herrarna tycks ha lärt känna varandra personligen några år senare: Det var Ivar Harrie (1899—1973) som sammanförde

Serner med de yngre lundaförfattarna. Sommaren 1928 besökte han för första gången Sverige efter landsflykten 1912. Harrie bjöd då hem honom till sin bostad i Lund: "jag glömmer icke den vörndnad som mötte honom från Frans G. Bengtsson, Hjalmar Gullberg och Ingvar Andersson som också var där". I en senare framställning är Harrie utförligare:

Frank Heller själv hade han [=Bengtsson] nu kommit att bli personligt bekant med. Jag hade haft glädjen att sammanföra de båda herrarna vid Gunnar Serners första besök i Lund efter landsflyktens slut — deras möte var en uppvisning i courtoisie som inte kunnat överträffas i Solkungens Versailles: i själva verket hade den lekfulla självvironin och den otvungna dansen av anspelningar i Frank Hellers prosa länge stått som ett mönster — svårupphunnet — för Frans Bengtsson. Sommarbesök på Bornholm, hos vänparet Serner på Casa Collina [...] ingick ett par år framåt i hans och Gerda Finemans ritualer.

I ett odaterat brev från april eller maj 1933 till Karl Ragnar Gierow skrev Bengtsson om ett annat besök hos Ivar och Dagny Harrie:

Frank Heller var i stan i går kväll jämte fru, och det berömda litterära Lund, Ivar, Hjalmar, Olle H. och jag, söp och deklamerade samman med denne oväntat stillsamme och blide man tills han vid en relativt tidig timma blev sömnig, skyllande på mycket festande i Malmö. Det var en trevlig man, fetare än jag hade trott och inte märkbart kontinentaliserad.

Texten är lätt förvirrande: man får snarast intrycket, att det var första mötet mellan de båda författarna, men detta motsägs ju av Harries framställningar.

Gunnar Serner gav sin maka Annie (1888—1973) ett cigarrettetui av silver, i vilket vänner fick skriva sina namn, som sedan graverades in. För regissören Jan Molander gjorde Annie Serner en sammanställning av namnen i samband med förberedelsearbetet till TV-serien *Frank Heller berättar* (1966). Där nämns Frans G. Bengtsson som tredje namn. Detta kan vara en slump, men lika troligt är, att Annie Serner ville framhäva vänskapen med de yngre lundensiska författarna. Uppräknningen inleds nämligen: "Hjalmar Gullberg / Piraten / Frans G Bengtsson / Ivar Harrie".

I *Reverentia Facit Versus. Till Gunnar Serner från vännerna*, som överräcktes vid högtidligheterna på 50-årsdagen den 20.7.1936, hade man haft anledning att vänta sig en insats av Bengtsson, särskilt som han ej närvarade personligen. Emellertid är det enda spår man finner av honom ett kontramärke från ett inbetalningskort på 10 kronor. Man hade ju kunnat tro, att Bengtsson skulle ha samlat sig till en hyllningsgård i klass med Ivar Harries eller Fritiof Nilssons. Sannolikt drabbades han i stället av samma skrivkramp som de flesta av de övriga bidragsgivarna till skriften, som tycks ha lamslagits av självupplevda krav på spiritualitet och stilistiskt raffinemang.

Ett brev till Bengtsson från Gunnar Serner, daterat i Mentone den 17.1.1939, i Gullspångs folkbibliotek, inleds: "Kära Gerda & Frans G., Hjärtligt tack för hälsningen till nyår, som vi funno, när vi kommo hem från Musses [Mussolinis] lakedemoniska [...] land". Efter tillönskningar om Gerdas tillfrisknande frågar Serner uppfordrande: "Varför gaskar ni aldrig upp er till att ta en resa ned till SOLEN? [...] Och väl är det skönt, att göra promenader till

en myrstack för att lära sig flit, men ändå skönare är det att promenera i bergen med ett smörgåspaket och en flaska pétillerande lantvin till 50 öre, tro mig.”

Angående Serners ständiga propagerande för strapatsrika och hälsofrämjande bergspromenader i brev och kåserier,¹ ger Kurt Cederholms minnesglimtar från ett besök hos Frans G. Bengtsson den 6.6.1949 en idé om hur dessa upptogs av den senare: ”Vi påtalade den sällsamma metamorfos, som Serner påstod sig ha genomgått, från trind och maklig goddagspilt till hurtig bergsbestigare, och undrade, om vår värd haft tillfälle att bevittna den. Frans G. brast i gapskratt och berättade: Frank Heller gästade oss här på Ribbingsfors en tid. Han sov länge på morgnarna. Sen ville han ha frukost på sängen, en rikhaltig bricka med allsköns godsaker, och de avnjöts sakta och omsorgsfullt. Därefter behövde gästen en vilopaus. Lyckades vi dra honom ut genom dörren, orkade han bara ett eller två varv genom trädgården. Sen behövde han ånyo vila och därtill lämpliga, stärkande remedier. Nej, någon friluftsmänniska var inte Frank Heller och allra minst någon alpinist, bedyrade värden.”

I jubileumsartikeln ”Frans G. Bengtsson 50 år” i *Dagens Nyheter* 3.10.1944 pekade Ivar Harrie på Bengtssons beroende av Serner: han hade utvecklat ”ansatser hos Frank Heller, vilken han erkänner som föregångare” till ”en mustig och sirlig akademisk konversationsprosa”. I sin nekrolog över Serner 1947 utpekade Harrie honom som en betydelsefull läromästare i stil för lundaförfattare som Bengtsson, Johannes Edfelt, Hjalmar Gullberg, Karl Ragnar Gierow och Fritiof Nilsson.

¹ Jämför Dag Hedman: ”’Schweiz behagar mig mycket’. Gunnar Serner och Schweiz” i Wilhelm Engström (red.): *Frank Heller och Schweiz (Frank Hellersällskapets skriftserie 17. Lund, 2023)* s. 17f.

Kurt Cederholm minns reflexioner av Bengtsson knappt två år efter Serners bortgång: "Samtalet blev givetvis Lundabetonat. [...] Gunnar Serner (Frank Heller) kom först på tapeten. Han hade nyligen (1947) avlidit, men hans minnesbok 'På detta tidens smala näs' [1940] var ännu levande, tyckte vi. Nå. Frans G. menade, att det knappast mer fanns en läsekrets, som var kapabel att tillägna sig så kvalificerad litteratur." Detta är ju en tydlig kanonisering av Serners opus från Bengtssons sida, samtidigt som han indirekt får sagt, att han själv är just en sådan kapabel läsare.

Gunnar Serner på Capri 1922

I understreckaren "Tidiga minnen" i *Svenska Dagbladet* 28.12.1952, hade Bengtsson en lång inledning, där han skrev om vännen:

Min numera salige vän Dr Gunnar Serner, mera känd såsom Frank Heller, brukade med tilltalande envishet förfäktat att han kom ihåg sitt eget barndop. Han erkände villigt att detta var en hågkomst i tidigaste laget, som lyssnare kunde ha full rätt att taga med en nypa salt, t. o. m. en ganska kraftig nypa; detta kunde dock inte hindra att han var fast övertygad om sin minnesgodhet på denna punkt.

Vi försökte förgäves att med kloka ord lugna honom; någon kom med den hypotesen att han såsom ett odöpt barn hade sett till den grad oskyldig och änglalik ut, även utan sin lilla mustasch, att hans fader kyrkoherden under lång tid tvekat att upptaga honom i de s. k. heligas samfund, med allt djävulskap som därtill hör, såsom en där uppenbarligen vore född utan arvsynd. En annan teori var den att han i vissa böcker, som han av outgrundlig anledning utgivit på ungerska under författarnamnet Herzeg Ferenc (tydligt ett försök att återge Frank Heller på ungerska), själv berättat tilldragelsen om en vårdslösad ättling av familjen Gyurkovicz, som på grund av en slarvig gudfaders uteblivande aldrig blev döpt förrän barnets moder telegraferade: "Nu har barnet börjat tala och säger: Må Fan ta min gudfar!" varpå den fromma ceremonien äntligen ägde rum.

Men den lärde doktorn i Swinburnes lyrik avvisade med förakt allt sådant barnsligt gyckel och förblev vid sin ståndpunkt: såsom det anständiga barnet till en rättrogen kyrkoherde hade han döpts vid fem veckors ålder, och den händelsen kom han utmärkt väl ihåg.

Jag är född med ett ganska gott minne, som visserligen inte på långa vägar kommer upp i klass med Frank Hellers; [...].

Här har vi ytterligare ett exempel på den ömsinta mytifiering av Gunnar Serner/Frank Heller som Bengtsson ägnade sig åt. Redan det inledande avsnittet, där det sägs att Serner å ena sidan påstod något bestämt, samtidigt som han å andra sidan betonade lyssnarens rätt att betvivla påståendet, verkar inte gå ihop logiskt eller psykologiskt. Andra styckets inledning, där det sägs att Serner som spädbarn kanske sett så oskyldig ut "även utan sin lilla mustasch" är också ologisk: få torde associera mustasch med oskuld, på sin höjd motsatsen, och det är väl där komiken i Bengtssons formulering ligger. Det finns inget annat belägg för att Serner skall ha påstått sig komma ihåg sitt eget dop. Tvärtom skriver han i sin självbiografiska roman *På detta tidens smala näs*: "Det är ett problem som inte ens den berömde fanatikern Freud lyckats ge en något så när plausibel förklaring på, varför hjärnan, upptagningsapparaten över vilken nålen susar från vår födelse till vår död, intet bevarar av dessa första år, då den är känsligare än någonsin sedan, då den är som en blank skiva där *allt* borde lämna avtryck. Och i stället minnas vi intet!" Sedan återger han sitt "första intryck på denna jord", en brandolycka i hemmet, som han daterar till julen 1890. Man kan fråga sig, om inte Bengtssons anekdot medvetet eller omedvetet inspirerats av Serners ord om att inget minnas av sin tidigaste barndom.

Med Herczeg Ferenc har han inget att göra. Här avses den populära ungerske författaren Franz Herzog/Herczeg Ferenc (1863—1954), vilkens romaner om familjen Gyurkovicz från 1890-talet även översattes till svenska. Det torde vara namnlikheten som har inspirerat anekdoten, fastän man måste säga att poängen går något förlorad när man som Bengtsson

återger namnet på ungerska med efternamnet först, i stället för den tyska (Franz Herzog) eller svenska (Ferenc Herczeg) varianten.

Förlagsmannen Staffan Andræ (1916—96) arbetade under 1940-talet tidvis med Serner. Angående författarens sista tid berättade han i ett brev till Dag Hedman 30.6.1987: "Jag minns att jag från sjukhuset, Allmänna Sjukhuset i Malmö, fick några brev, präglade både av resignation och studentikos galghumor: [...]. I samma brev harmades han över Frans G. Bengtsson som i Lund gick omkring och spred ut att han var intagen på grund av portvinstå, en förolämpning mot en man som efter konfirmationen aldrig smakat denna dryck." Portvinsabstinensen motsägs eftertryckligt av Henrik Hahrs "Frukost med Frank Heller" i *Dagens Nyheter* 13.9.1937, där Serner vid ett besök på Bornholms sydspets "vandrade fram genom sanden med en portvinsbutelj i handen" och "prisade portvinets goda kvalitet och fina märke [...] portvinet smakade förträffligt efter det ljuva badet". Vad beträffar innehållet i Andræ's brev, är det oklart vem som mytifierar vem. Skulle Bengtsson verkligen ha utnyttjat situationen till att gyckla om sin döende väns hälsostatus? Skulle Serner verkligen ha dramatiserat sin sjukhusvistelse genom att tillskriva Bengtsson denna hjärtlöshet? Är detta exempel på vad Andræ kallade "studentikos galghumor" i själva verket uppfunnet av honom själv när han 40 år senare beskrev sin bekantskap och korrespondens med Serner, därigenom mytifierande båda författarna?

Av Kurt Cederholms redan citerade minnesglimtar framgår, att Bengtsson var medveten om vännens prekära ställning före sin död i oktober 1947: "Vi fick nu höra om Frank Hellers sista bekymmersamma år med deras ängsliga jakt efter inkomster, och hur han dog, helt obemedlad, på Malmö sjukhus. Då Frans G. vidrörde dessa dystra fakta, var hans ton mindre uppsluppen. Genom Ivar Harrie hade jag fått uppfattningen att Frans G. obetingat beundrade, ja vördade Frank Heller. Tydligt stod han nu med blandade känslor inför minnet av vännen." Här är

Cederholm oklar, men den sista meningen tycks ej kommentera den omedelbart föregående, utan handlar om världens övergång från uppsluppenhet till allvar vid berättandet om Serner.

Bengtssons omvittrade beundran för författaren Frank Heller och hans uppfattning av personen Gunnar Serner kan ha divergerat. Detsamma gäller även vice versa. Inget i källmaterialet tyder dock på annat än den yttersta högaktning vännerna emellan. Att de fiktionaliserade varandra i olika sammanhang, genom att dramatisera varandra som bärare av roller i anekdoter och skrönor är snarast att se som tecken på yrkesmässigt erkännande och personlig tillgivenhet. Det var ingen tillfällighet, att de under ett par decennier genom den ömsesidiga mytifieringen roade sig själva och sina läsare. Detta var en del av en välfungerande celebritetsstrategi.

Kalendarium.

1 december kl. 15: **Julbord** på Rådhuskällaren i Malmö med föredrag av Dag Hedman om "Frank Heller och science fiction". Pris: 550 kronor. Bindande anmälan före den 16 november till Evaklangvanerklint@outlook.com.

12 december kl. 12: **Julbord** på Segelkronan på Skeppsholmen i Stockholm. Pris: 495 kronor. Bindande anmälan före den 1 december till wilhelm.engstrom@slu.se.